

ISSN: 1857-7377

CONTEXT

КОНТЕКСТ

33

Institute of
Macedonian
Literature
Ss. Cyril and
Methodius
University

Институт за
македонска
литература
Универзитет
„Св. Кирил и
Методиј“

Skopje 2026 Скопје

CONTEXT / КОНТЕКСТ 33

Review for Comparative Literature and Cultural Research
Списание за компаративна книжевност и културолошко истражување

Editor - in - chief
Sonja Stojmenska-Elzeser
Institute of Macedonian Literature, Ss. Cyril and
Methodius University in Skopje, Macedonia

Главен и одговорен уредник
Соња Стојменска-Елзесер
Институт за македонска литература, Универзитет
„Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Македонија

Executive Editors
Ema Lakinska
Institute of Macedonian Literature, Ss. Cyril and
Methodius University in Skopje, Macedonia
Slavica Petrovska-Gjorgjevska
Institute of Macedonian Literature, Ss. Cyril and
Methodius University in Skopje, Macedonia

Извршни уредници
Ема Лакинска
Институт за македонска литература, Универзитет
„Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Македонија
Славица Петровска-Ѓорѓевска
Институт за македонска литература, Универзитет
„Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Македонија

International Editorial Board
Richard Hibbitt
University of Leeds, United Kingdom
Liedeke Plate
Radboud University Nijmegen, The Netherlands
Marijan Dovic
Institute of Slovenian Literature and Literary Studies
ZRC SAZU,
Slovenia
Angela Fernandes
University of Lisbon, Portugal
Martin Hetényi
Constantine the Philosopher University in Nitra,
Slovakia
Mehmet Samsakçı
Istanbul University, Türkiye

Меѓународен редакциски одбор
Ричард Хибит
Универзитет во Лидс, Обединето Кралство
Лидеке Плате
Радбо Универзитет во Нијминген, Холандија
Маријан Довиќ
Институт за словенечка книжевност и книжевни
студии при Словенечката академија на науки и
уметности, Словенија
Ангела Фернандес
Универзитет во Лисабон, Португалија
Мартин Хетењи
Универзитет Константин Филозоф во Нитра,
Словачка
Мехмет Самсакчи
Универзитет во Истанбул, Турција

ISSN 1857- 7377

Република Северна Македонија
Министерство за култура и туризам

Republic of North Macedonia
Ministry of Culture and Tourism

This issue is supported by Ministry of Culture and Tourism of Republic of North Macedonia
Изданието е објавено со материјална поддршка на Министерството за култура и туризам на
Република Северна Македонија

INSTITUTE OF MACEDONIAN LITERATURE
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

CONTEXT / КОНТЕКСТ 33

Review for Comparative Literature and Cultural Research
Списание за компаративна книжевност и културолошко истражување

Skopje – Скопје
2026

CONTEXT is an international review and publishes contributions in English and in Macedonian. All submissions are peer reviewed.

Manuscripts and editorial correspondence should be addressed to:

Institute of Macedonian Literature
Grigor Prlicev 5, p.o.b. 455
1000 Skopje
Republic of North Macedonia

КОНТЕКСТ е меѓународно списание и објавува прилози на англиски и на македонски јазик. Сите текстови се рецензираат.

Ракописите и редакциската преписка се упатуваат на следната адреса:

Институт за македонска литература
ул. „Григор Прличев“ бр. 5, п. фах 455
1000 Скопје
Република Северна Македонија

електронска верзија на списанието
<https://iml.edu.mk/context-контекст/>

CONTENTS / СОДРЖИНА

Сашо Димоски / Sašo Dimoski

ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И СОВРЕМЕНИТЕ ИЗВЕДУВАЧКИ УМЕТНОСТИ:
НОВИ ПЕРСПЕКТИВИ НА ИЗВЕДБЕНОСТА / Artificial Intelligence and Contemporary
Performing Arts: New Perspectives of Performativity7

Natali Rajchinovska-Pavleska/ Натали Рајчиновска-Павлеска

МЕТАРНОР AS A SEMIOTIC KEY IN VISUAL POETICS / Метафората како семиотички
клуч во визуелната поетика.....19

Лорета Георгиевска-Јаковлева / Loreta Georgievska-Jakovleva

РЕАЛНОСТА И ТРАУМАТА ВО ДОКУМЕНТАРНИОТ ФИЛМ („МОЛКОТ НА РАЗУМОТ“
ОД КУМЈАНА НОВАКОВА И „ЖЕЛЕЗНА ТВРДИНА“ ОД МИТКО ПАНОВ) / Reality and
Trauma in Documentary Film (*Silence of Reason* by Kumjana Novakova and *Iron Castle*
by Mitko Panov)27

Senka Anastasova/ Сенка Анастасова

EPISTEMOLOGY OF FEMINIST DECOLONIALISM AND AESTHETICS OF BORDERLANDS /
Епистемологија на феминистичкиот деколонијализам и естетиката на граничните простори37

Ема Лакинска, Владимир Мартиновски / Ema Lakinska, Vladimir Martinovski

ТЕОРИСКИ АСПЕКТИ НА ВИРТУЕЛНИТЕ МУЗЕИ / Theoretical Aspects of Virtual Museums...47

Гоце Смилевски / Goce Smilevski

ПРОЕКТОТ „ТРАУМАТА ВО ЛИТЕРАТУРАТА“ ВО КОНТЕКСТ НА СОВРЕМЕНИТЕ
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ПРОУЧУВАЊА НА ТРАУМАТА / The Project *Trauma in Literature*
in the Context of Contemporary Interdisciplinary Trauma Studies59

Елена Карпузовска / Elena Karpuzovska

СРЕДЕ МАСКАРАДАТА НА ОГЛЕДАЛАТА: КАРНЕВАЛСКАТА ФАНТАЗМАГОРИЗАЦИЈА
НА ЖИВОТОТ ВО „ПРИНЦЕЗАТА БРАМБИЛА“ НА Е. Т. А. ХОФМАН / Amid the Masquerade
of Mirrors: the Carnavalesque Phantasmagorias of Life in E. T. A. Hoffmann's *Princess Brambilla*67

Владимир Ѓорѓиески / Vladimir Gjorgjeski

ПОСТ-ТЕЛЕСНА ИНТИМНОСТ ВО СОВРЕМЕНАТА МЕДИУМСКА КУЛТУРА / Post-bodily
Intimacy in Contemporary Media Culture85

Маријана Клеменчик / Marijana Klemenchikj

СЕСТРИНСТВОТО, ДУХОВНОСТА И КУЛТУРНИОТ ИДЕНТИТЕТ НА ЖЕНСКИТЕ ЛИКОВИ
ВО РОМАНОТ *БОЈАТА НА ПУРПУРОТ* ОД АЛИС ВОКЕР / Sisterhood, Spirituality,
and the Cultural Identity of Female Characters in Alice Walker's *The Color of Purple*97

Срѓан Микиќ / Srgjan Mikjickj

ДОПИРОТ И ТЕХНОТЕЛОТО / Touch and the Technobody109

Владимир Јовановски / Vladimir Jovanovski

КАРАТЕДО И ЗЕН – ПАТОТ НА ПРАЗНИНАТА ВО СОВРЕМЕНАТА УМЕТНОСТ И КУЛТУРА
/ Karate-do and Zen: The Path of Void within Contemporary Art and Culture123

Ема Лакинска <https://orcid.org/0000-0001-7638-8281>

Владимир Мартиновски <https://orcid.org/0000-0002-9389-7894>

УДК 069-028.274

УДК 930.85:004.9 (497.7)

ТЕОРИСКИ АСПЕКТИ НА ВИРТУЕЛНИТЕ МУЗЕИ¹

Клучни зборови: музеј, виртуелно, дигитално, дигитализација, дигитална хуманистика

Вовед

Виртуелните музеи се сè поприсутна алатка во рамките на дигиталната хуманистика. Тие претставуваат културни простори кои во својата структура се интерактивни, мултимодални и нелинеарни и на тој начин отвораат нови можности за истражување, интерпретација или продукција на хуманистичкото знаење.

Во ова поле припаѓа и проектот „Виртуелен музеј Конески“, чиј носител е Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ, кој го спојува заедничкиот труд на пет институции меѓу кои: Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ), Институтот за ма-

кедонски јазик „Крсте Мисирков“ (ИМЈ) и Институтот за македонска литература (ИМЛ), а своја поддршка како партнер дава и Факултетот за електротехнички и информациски технологии (ФЕИТ). Па така, носител на проектот е проф. д-р Руска Ивановска-Наскова од Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, како главен истражувач, а меѓу останатите истражувачи се вбројуваат: проф. д-р Владимир Мартиновски (ФЛФ, истражувач), проф. д-р Бранимир Геразов (ФЕИТ, истражувач), доц. д-р Ема Лакинска (ИМЛ, помлад истражувач), доц. д-р Марија Пандева (ИМЈ, помлад истражувач), д-р Давор Јанкулоски (ИЦАЈ, МАНУ, помлад истражувач), како и Љубомир Ѓоревски (архи-

¹ Оваа статија е коавторски труд во рамки на националниот проект „Виртуелен музеј Конески“, на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ – Скопје, реализиран со поддршка од Министерството за образование и наука на РС Македонија, преку конкурсот за распределба на средства за финансирање на научноистражувачки проекти на државните универзитети/научни институти/МАНУ за 2025 година.

вист) и Иван Блажев (архивист-фотограф) од Архивот „Харалампие Поленаковиќ“ на МАНУ.

Овој проект има повеќеслојна цел, која е главно образовно-културна. Неговата главна задача е дигитално зачувување, претставување и промоција на животот и делото на Блаже Конески преку современи виртуелни алатки, достапни за поширока јавност. Поконкретно, проектот се стреми кон зачувување на културното наследство преку дигитализација и систематизација на архивските материјали (ракописи, фотографии, документи, дела) од легатот на Блаже Конески. Тој има образовна вредност, преку создавање на ресурс што може да се користи во наставата, истражувањата и самообразованието (ученици, студенти, наставници).

Важен е и стремежот за приближување на Блаже Конески до младите генерации преку интерактивна и дигитална форма, која е поблиска и поатрактивна од класичните музеи или учебници. Создавањето на виртуелен музеј кој го содржи легатот на Блаже Конески во Архивот во МАНУ го прави неговото дело подостапно, без географски или физички ограничувања. Се разбира, сево ова придонесува кон афирмација на македонскиот јазик, литература и култура, имајќи превид дека Блаже Конески е клучната фигура во овие домени. Во поширока смисла проектот ги следи современите трендови на дигиталната хуманистика и виртуелните музеи, кои подразбираат културата и науката да се пренесуваат и преку дигитални платформи, а не само преку физички простори.

За потребата и целисходноста на едно вакво институционално вмрежување и за дигитализа-

ција на архивската граѓа на значајните културни и книжевни дејци, како што е и Блаже Конески, научните работници апелирале и пишувале во многу пригоди во минатото. Овде само накратко би издвоиле само еден труд од ваква природа, насловен „Систематизација на книжевната меморија: книжевни архиви, музеи, дигитални колекции“ од Соња Стојменска-Елзесер, кој претставува составен дел од нејзината книга *Книжевен бинокулар* (2022). Во овој труд, Стојменска-Елзесер зборува за потребата од систематизација и дигитализација на културната меморија содржана во книжевните музеи, разгледувајќи ја состојбата во дел од институциите кои се одговорни за архивирање и обработка на оваа граѓа, како што се Институтот за македонска литература, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Државниот архив на Република Македонија, НУБ „Климент Охридски“.

Согледувајќи ја состојбата на терен, таа пишува: „Оттаму, нужно е ден поскоро, веднаш, да се започне еден таков интердисциплинарен проект кој, покрај истражувачката дејност на ИМЛ, би ги обединил и сите споменати институции и различните профили и ресурси за да се оствари и едно дигитално поврзување и вмрежување на сите постоечки фондови на книжевно-историски факти, но и на дополнителната граѓа од друг документаристички тип и од различни медиуми. Ако веќе постојат неколку спомен-куќи и спомен-соби посветени на писатели, ако веќе библиотечните фондови имаат започнато обработување и складирање на релевантни документи за книжевниот живот, ако архивите од своите општи збирки

ги извлекат книжевно-историските релевантни материјали и ако сите тие се поврзат дигитално во еден виртуелен музеј на македонската литература, има надеж дека можеби ќе се фати чекор со постојните трендови во колектирањето и проследувањето на книжевната меморија.“ (Стојменска-Елзесер, 2022: 54-55)

Иако авторката овде ја поставува проблематиката пошироко, таа сепак зборува за создавање на книжевни музеи, кои по својата природа, иако не се исти, одат во истиот правец како и виртуелните. Конкретно за категоријата *книжевен музеј* во виорот на новото време таа пишува: „Книжевните музеи веќе не се само прашливи стари куќи во кои некогаш живеел автор на познати книжевни дела и не се единствено во функција на одржувањето на култот на личноста на авторот, туку прераснуваат во вистински интерактивни жаришта за поттикнување на односот кон литературата кај пошироката јавност и за приближување на инаку тешко совладливите историски факти кон младата публика на лежерен и пријатен начин соодветен на стилот на живеење на современото доба.“ (Стојменска-Елзесер, 2022: 55)

Потребата од еден ваков проект, а воедно и неговата непроценлива важност во денешниот миг е содржана и во самиот заклучок на овој труд: „Имајќи ги како пример искуствата на низа успешни проекти од оваа област во светот, сметаме дека е неопходно да се спроведат акција, проект, стратегија за систематизирање на книжевната меморија кај нас врз научна подлога, но на современ и атрактивен начин, при што Институтот за македонска литература, заедно

со низата други компатибилни институции, би требало да има важна улога и како поттикнувач, и како реализатор на таа широка платформа“ (Стојменска-Елзесер, 2022: 57-58). Токму овде ги гледаме и читаме и главните цели и задачи на проектот „Виртуелен музеј Конески“.

Кон клучната терминологија

Имајќи предвид дека проектот „Виртуелен музеј Конески“ е пионерски потфат од овој вид, во кој се вклучени пет институции, логично се наметна потребата од дефинирање на клучната терминологија. Затоа, во овој труд ќе се обидеме накратко да ги дефинираме основните клучни поими: музеј, виртуелно, дигитално, дигитализација и дигитална хуманистика.

Од етимолошки аспект, терминот *музеј* потекнува од старогрчкиот поим *μουσεῖον* (*mouseteion*), што означува место посветено на музите — божиците на уметноста, меморијата и знаењето. Во контекст на Античка Грција, музејот не бил изложбена институција, туку интелектуален и сакрален простор за истражување и инспирација. Низ вековите, топографијата на музејот се трансформирала од светилиште на знаењето, преку приватни собиралишта сè до јавни институции на модерното време, но и на современи дигитални и виртуелни простори на иднината, во кои музејот функционира како мрежен и интерпретативен културен простор, притоа надминувајќи ја својата физичка локација.

Иако постојат различни дефиниции за тоа што претставува музејот, она што ги обедину-

ва е што е дефиниран како простор за акумулација на знаење. Всушност, ќе спомнеме дел од нив: Илијан Хупер-Гринхил (Hooper-Greenhill, 2000) го дефинира музејот како постојан процес на комуникација и учење, простор во кој знаењето се создава наместо само да се пренесува; Тони Бенет (Bennett, 1995) го анализира музејот од општествен аспект, па за него пишува дека претставува идеолошка алатка која има политичка моќ, која помага во доброто владеење и во социјалната дисциплина, преку организација на знаењето, а со тоа и обликување на јавното знаење и мислење; Мишел Фуко (Foucault, 1986) во последниот свој труд, непосредно пред смртта, пишува дека музејот претставува *хетеротопија* која ја опишува како просторно-временски конструкт во кој се допираат минатото и иднината, а на тој начин се зачувува знаењето; Рос Пери (Parry, 2010) зборува за виртуелните музеи во контекст на дигиталната култура, па музејот го опишува не како физичка зграда, туку како хибридна и мрежна институција. Па така, сите дефиниции одат во прилог на тоа дека музејот претставува простор за акумулирање на знаење, независно од типот на знаењето.

Етимолошки, поимот *виртуелно* има латинска основа и потекнува од два термина: *virtus*, со значење способност, сила, моќ, потенцијал, и *virtualis* што го опишува она што има можност и потенцијал, но ненужно постои во актуелниот миг. За значењето на овој термин пишувале многу мислителци, од Аристотел, преку Тома Аквински, па сè до Пирс, Бодријар и Леви. Со развојот на хуманистиката и отворањето на полето

на дигиталната хуманистика, поимот *виртуелно* еволуира значенски и се адаптира на новите текови. Ако неговото значење кај Пирс (1902) на почетокот на дваесеттиот век се едначеше со „нереално“, кон крајот на векот, пред појавата на интернетот, оваа перспектива е надмината. Во делото *Qu'est-ce que le virtuel?* (1995, *Што е виртуелното?*) на Пјер Леви, авторот длабински го анализира овој поим. Овде тој пишува дека виртуелното не му се спротивставува на реалното или вистинитото, туку на актуелното. Тој се повикува на тезите на Жил Делез во *Différence et répétition* (1968, *Разлика и повторување*) според кои виртуелната реалност претставува потенцијална, латентна реалност, која во себе содржи потенцијал да стане актуелна реалност. Па затоа, тој го дефинира виртуелното како режим на постоење што не е спротивен на реалното, туку на актуелното, при што процесот на актуализација претставува креативен процес на создавање, а не проста реализација на можното. Оттука, нештото може да биде виртуелно, како потенцијал или можност, без тоа да значи дека не постои воопшто или дека е невистинито.

Поимот *дигитално*, пак, не се однесува на суштината на постоењето на нештото, туку многу повеќе на неговата локација во просторот. Потекнува од латинското *digitus* со значење „прст“, или *digitalis* со значење „она што се однесува на прстите“. Во Толковниот речник на македонскиот јазик придавката *дигитален* е опишана на сличен начин: „што е управуван со допир на прстите, со копчиња“. Па така, *дигитално* е она што се наоѓа на допир од прстите. Тоа

упатува на користењето на прстите при пишувањето текст на тастатурата, клик на глумчето или на паметниот телефон. Рос Пери (Peru, 2010) пишува дека токму дигиталното го менува начинот на кој виртуелните музеи го наметнуваат својот авторитет, го менува искуството на посетителите и дава различен пристап кон колекциите.

Во истата насока, Толковниот речник на македонскиот јазик ја дефинира и именката *дигитализација* како „Воведување на дигитални уреди. Дигитализација на телефонската централа“. Пошироко, процесот на дигитализација подразбира дека просторот за експозиција и акумулација на знаењето повеќе не е физички, туку е виртуелен, дигитален, на еден клик, на дофат на прстите.

Полето на *дигиталната хуманистика* во својот опсег ги содржи поимите за кои пишувавме до овде. Дигиталната хуманистика како интердисциплинарно научно поле се наоѓа на пресекот на хуманистичките науки и компјутерските и дигитални методи на работа. Нејзината цел е пренесување на знаењето не само преку текст, туку и преку навигација во виртуелниот простор, интеракција, визуализација и мултимодалност. Токму во нејзините рамки, виртуелното, преку креативни алатки, станува актуелно.

Оваа нејзина мултимодалност подразбира користење на различни компјутерски методи и начини на пребарување на дигиталните архиви и корпуси на граѓа. Најпопуларни се методите на текстуално „рударење“ (text mining) и читање на далечина (distant reading). Но за кој ме-

тод и да се работи, во јадрото, или во заднината, дигиталната хуманистика применува три методи кои ја прават толкувач на книжевните и културните процеси. Имено, таа користи квантитативна анализа на текстот, просторно читање на културата и критички кодинг, кои во комбинација го прават техничкиот уред интерпретативен ум, кој понатаму ги моделира културните феномени, создава дигитална уметност и интерактивни содржини. Со овие карактеристики дигиталната хуманистика не го зазема местото на класичната хуманистика, туку создава ново поле за нејзин развој.

Интересно за нашиот труд е и тоа дека самата дигитална хуманистика почнала да се развива со создавањето на првиот виртуелен музеј. За нејзин основоположник се смета језуитскиот свештеник Роберто Буса со неговото дело *Index Thomisticus* (1949 – 1970). Буса создал компјутерски модел за интерактивно пребарување врз корпусот филозофски текстови на Свети Тома Аквински. Неговото дело било и испечатено во 55 томови, но оваа форма не ја задоволрила визијата што ја имал, да создаде интерактивна платформа за пребарување на делото на Свети Тома Аквински. Со овој потфат Буса ги поставил темелите на компјутерската лингвистика во хуманистиката.

Виртуелните музеи, како една од алатките на дигиталната хуманистика, претставуваат нови медиуми за пренесување на знаењето, наспроти мислењето дека се само реплика на физичките музеи. Еден виртуелен музеј претставува дигитален културен простор, кој постои на интернет и содржи дигитално создаде-

ни објекти (слики или текст), кој нуди кураторска структура и интерпретација, а не само папка со фајлови. Наспроти класичното линеарно раскажување на приказните, виртуелниот музеј овозможува нелинеарно истражување, кое е блиско до современите теории за учењето.

Виртуелниот музеј функционира како дигитален архив и нуди истражувачки платформи кои се однесуваат на неговите корпуси за анализа. Па така, корисникот полесно може да пребарува, споредува, аотира и да поврзува знаења. Ова е возможно бидејќи виртуелниот музеј користи просторна и визуелна херменевтика, која во физичките музеи е фиксна. Распоредот на експонатите, врските во низа и можните патеки за нивно толкување влегуваат во дисциплината наречена *кураџорска интерпретација*, која според Јохана Дракер (Drucker, 2020) е клучен концепт на дигиталната хуманистика.

Разграничувања на концептите: имагинарен, сајбер и виртуелен музеј

Во делото *Имагинарни музеи (Les musées imaginaires, 2009)*, Владимир Мартиновски зборува за „музејот на имагинацијата“ како книжевен и културолошки конструкт: поетите можат да прават транспозиции и лирски реинтерпретации на ликовните дела во музеите, преобразувајќи ги во поетски пандани во имагинарните музеи. Овој идеален музеј, кој е создаден во поетската мисла и имагинација, не познава граници и ограничувања. Идејата за идеалниот имагинарен музеј на Мартиновски е поврзана со онаа на Андре Марло (1965), чиј идеален музеј

ги содржи сите уметнички дела кои луѓето ги сметаат за есенцијални.

Она што овој тип музеи го прави да биде мост меѓу класичниот и виртуелниот музеј е токму улогата на читателите во него. Имено, наместо пасивната улога во класичниот музеј, во имагинарниот музеј читателот активно учествува во неговото создавање. Како илустрација за оваа теза би можеле да ја посочиме токму песната „Посета на музеј“ од Блаже Конески, во која протагонистите од песната седнуваат меѓу две ремек-дела на светската модерна уметност, „Црвените лилии“ од Клод Моне и „Герника“ на Пабло Пикасо. Преку стиховите од песната на Конески, читателот е повикан да влезе во имагинарниот музеј на песната и да си ги замисли, т.е. да ги види именуваните ликовни дела.

Овој процес на реконтекстуализација е од клучно значење и за концептот на виртуелниот музеј, каде што преку изборот на компјутерски методи посетителот учествува во создавањето на искуството. Во овој контекст, пред да се осврнеме на концептот на „Виртуелниот музеј Конески“, токму улогата на посетителот на виртуелниот музеј, не само како пасивен набљудувач, ами како активен субјект кој стекнува нови знаења и естетски искуства, неопходна ни е уште една битна дистинкција што ја предлага Бернар Делош (Deloš, 2006) во знаменитата студија *Виртуелен музеј / Le musée virtuel*.

Имено, во „Речникот на поими“, со кој се заокружува студијата, Делош виртуелниот музеј го дефинира како „концепт кој воопштено ја означува проблематиката на поле-

то на *музејскошо*, односно ефектот на процесот на деконтекстуализација/реконтекстуализација, колекција на постојни замени која од *виртуелниот музеј* дава ист тип на информација.“ (Deloš, 2006: 224) Особен придонес кон феноменот на виртуелниот музеј Делош дава со инсистирањето да се направи разлика меѓу овој поим и поимот „сајбер музеј“, кој тој го објаснува како „информатизиран музеј кој го заменува или го дополнува музејот како институција, во облик на CD-ROM или веб-страница на интернет“ (исто).

Фондот „Блаже Конески“ од Архивот „Харалампие Поленаковиќ“ во МАНУ како основа за виртуелен и сајбер музеј

Оваа дистинкција се чини драгоценa ако се има предвид хетерогениот состав на архивската граѓа од Фондот „Блаже Конески“ при МАНУ, која, согласно природата на текстовите и следејќи ги архивистичките протоколи, е поделена во следниве категории, т.е. „колекции“:

1. Документи
2. Песни
3. Прозни записи
- 4.1. Научни статии – лингвистика
- 4.2. Научни статии – книжевност
- 4.3. Белешки, ексцерпиран материјал и граѓа
5. Нотеси, тетратки
6. Книги, сепарати
- 7.1. Преводи и препевы на дела на Конески

7.2. Препевы од Конески на други автори или на свои дела

8.1. Писма до Конески од други

8.2. Писма од Конески до други

9.1. Новинарски статии од Конески

9.2. Новинарски статии и други текстови за Конески

9.3. Интервјуа со Конески

9.4. Поезија и проза на Конески објавени во печат

10. Фотографии

11. Плакети, дипломи, лични предмети

12. Други материјали

13. Говори и други текстови

Преку дигитализацијата на целокупниот фонд на оваа обемна архивска граѓа во прв ред се создава опус од дигитализирани материјали која токму поради реконтекстуализацијата од нивниот физички облик во дигитални записи, подразбира еден вид „удвојување“ преку дополнителен облик на конзервирање, но и создавање на паралелна база на дигитални записи, кои би можеле да ги идентификуваме со концептот на виртуелен музеј.

Но, како што и кај институционалните музеи сите артефакти не се поставени (ниту пак има место) во изложбените сали, така и во доменот на дигитализираните материјали неопходна е селекција, подредување и соодветно презентирање преку сајбер музејот, кој, во овој случај, би можеле да го идентификуваме со веб-страницата како пандан на „изложбен простор“ достапен до целата јавност.

Имајќи ги предвид можностите на дигиталните технологии, битно е да се истакне дека дигитализираните и систематизирани архивски единици во сајбер музејот можат да се презентираат и во текстуален облик, како скениран материјал, но постои потенцијал да станат достапни и во аудиоформат, што би овозможило достапност и до слабовидни или слепи лица. За разлика од физичките архивски материјали, дигитализираните можат да претрпат медиумски преобразби зависно од претпоставената публика. Таа реконтекстуализација е особено значајна од гледна точка на брзата достапност до материјалите како појдовна основа за научни истражувања, во овој случај на книжевниот и научниот опус на Конески, а особено на контекстот во кој се развивал неговиот творечки пат. Со оглед дека целата архивска граѓа е исцрпно опишана и систематизирана во збирки, пребарувањето на конкретните архивски единици, но и на целокупната граѓа (благодарение на метаподатоците и клучните зборови) им овозможува на научниците да истражуваат најразлични аспекти од научната и книжевната дејност на Блаже Конески.

Истражувањето на архивските материјали од Фондот „Блаже Конески“ несомнено би можело да ни понуди нови визури и нови читања на неговиот опус. Збирката „Документи“ нуди увид во значајни документи, со чија помош може да се реконструираат разновидни аспекти на општествениот контекст поврзан со творештвото на авторот. Песните и прозите од збирките „Песни“ и „Прозни записи“ токму поради трансформацијата на обликот (од ракопис,

машинопис со корекции до финални верзии) ни нудат увид во творечкиот процес и процесот на постепено дообликување на книжевните текстови. Истото важи и за артефактите од домениот на научните статии во областа на лингвистиката и книжевноста.

Многубројните белешки, ексцерпиран материјал и граѓа, од друга страна, ни нудат можност да ја проучуваме врската меѓу прочитаното, коментарираното и создаденото од страна на Конески и како научник, но и како писател, а во тој творечки дијалог меѓу прочитаното, анализираното и напишаното, засведочен преку белешките од нотесите и тетратките би можеле да бидат и дигитализираните материјали од збирките книги и нотеси. Уште од своите книжевни почетоци, па до последната, тестаментална стихозбирка *Црн овен* (1993) може да се забележат и творечки нишки меѓу препејувачката дејност и индивидуалното творештво на Блаже Конески, а збирките „Преводи и препеви на дела на Конески“ би можеле да ги трасираат главните трансверзали како на неговата меѓународна рецепција, така и стожерната улога на Конески како преведувач и медијатор меѓу други култури и македонската книжевност и култура.

Ниту еден автор не е изолиран од своите современници, како во земјата така и во странство, па затоа кореспонденцијата на Конески, поделена на две збирки „Писма до Конески од други“, како и „Писма од Конески до други“ може да ни го предочи авторот и низ визуирата на дијалогот со значајни лингвисти и писатели, а имајќи предвид дека кореспонденцијата е двонасочна, виртуелниот музеј Конески нужно ќе поттикне

и истражувања на други архивски фондови за евентуално да може да се реконструира целокупната епистоларна кореспонденција, која потенцијално би можела да биде предмет на истражувања на други странски или домашни (институционални или приватни) архиви, а евентуалната реконтекстуализација би можела да резултира и со епистоларни изданија. Публицистичкиот опус на Конески досега не е доволно истражуван, а колекцијата „Новинарски статии од Конески“ нуди широк увид и во овој аспект на неговиот општествен и културен ангажман.

Преку текстовите од збирката „Новинарски статии и други текстови за Конески“ може да се истражуваат координатите и амплитудите на критичката и културно-уметничката рецепција, како во македонската така и во пошироката југословенска или европска културна средина. Преку дигитализираниот материјал од зборката „Интервјуа со Конески“ се создава можност за минуциозно проследување на неговите искажани ставови и мислења, но и на сликата за него како јавна личност во конкретниот општествено-политички контекст.

Благодарение на архивските единици од колекцијата „Поезија и проза на Конески објавени во печат“ може да се споредуваат верзиите на текстовите од нивните први објави во јавноста (токму преку печатот и книжевната периодика), до нивните конечни верзии од авторските поетски или прозни книги. Имајќи ја предвид улогата на сликата во дигиталната доба и нејзината доминација во сајбер просторот, значаен сегмент од виртуелниот музеј би претставувала и збирката „Фотографии“, која е веќе дигитали-

зирана и евидентирана од страна на Иван Блажев. Покрај визуелните „траги“, сликата за Конески како меѓународно почитуван писател, научник и културен деец, се надополнува со архивските единици од колекцијата „Плакети, дипломи, лични предмети“, која ја сочинуваат токму многубројните документи кои се сведоштва за јавните признанија за улогата на овој научник и творец во доменот на образованието, науката, културата и уметноста.

Особено индикативно е дека мозаикот на виртуелниот музеј би бил недовршен без материјалите од најбројната збирка, која токму поради разновидноста е именувана со „Други материјали“, која опфаќа дури 37 % од целокупниот материјал од првите 30 кутии. Имајќи превид дека уште од ослободувањето, па сè до смртта, Конески бил активен и како говорник, збирката „Говори и други текстови“ опфаќа и артефакти кои ја дополнуваат сликата од аспект на неговиот влог како активен интелектуалец, вклучен и вграден во општествените текови и стожерни процеси за самобитноста и афирмацијата на македонскиот јазик, литература и култура.

Заклучни согледби

Оттука, би можеле да констатираме дека виртуелните музеи го надминуваат географскиот и економскиот пристап и со тоа носат демократизација и деколонизација на културата, преку вклучување на маргинализирани култури и воопшто преку принципот на мултивокалност, кој поддржува повеќе наративи за еден текст. Достапноста, видливоста и лесната пребарли-

вост на океанот архивски материјали овозможуваат нова инфраструктура за идни истражувања, национални и меѓународни научни проекти, како и популаризација на творештвото на Конески во доменот на лингвистичката и книжевната наука, како и во доменот на книжевно-то творештво.

Корисникот, или „посетителот“ на виртуелниот музеј е и самиот коинтерпретатор преку патеката на пребарување која ја избира, со

што значењето се создава во самата интеракција, како битна претпоставка за развојот на дигиталната хуманистика. Оттаму, значењето на виртуелниот музеј посветен на најважниот деец за македонскиот јазик, литература и култура и воопшто за македонскиот идентитет, Блаже Конески, е од стратешко значење како за македонската нација така и за интернационализацијата во проучувањето на неговиот слоевит опус.

Литература

- Bennett, Tony. 1995. *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. London: Routledge.
- Deloš, Bernar. 2006. *Virtuelni muzej*. (prev. V. Palović). Beograd: Clio.
- Drucker, Johanna. 2020. *Visualization an Interpretation. Humanistic Approaches to Display*, Los Angeles: MIT Press.
- Hamon Philipe, 2001. *Imageries - littérature et image au XIXe siècle*, Paris: Librairie José Corti, 2001.
- Heffernan, James. *The Museum of Words*. Chichago University Press.
- Malraux, André. 1965. *Le musée imaginaire*. Paris: Gallimard.
- Martinovski, Vladimir. 2009. *Les musées imaginaires*. Paris: L'Harmattan.
- Мартиновски. Владимир. 2009. *Слики за читање*. Скопје: Магор.
- Deleuze, Gilles. 1968. *Différence et répétition*, Paris: Presses Universitaires de France
- Lévy, Pierre. 1995. *Qu'est-ce que le virtuel?*. Paris: La Découverte.
- Foucault, Michel. 1984. “Des espaces autres”, *Architecture / Mouvement / Continuité*, no. 5, pp. 46–49, Of Other Spaces (1967), Heterotopias. – Michel Foucault, Info.
- Hooper-Greenhill, Eilean. 2000. *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. London: Routledge.
- Parry, Ross. 2010. *Museums in a Digital Age*. London and New York: Routledge.
- Стојменска-Елзесер, Соња. 2022. *Книжевен бинокулар*. Скопје: Институт за македонска литература.

**Ema Lakinska
Vladimir Martinovski**

Theoretical Aspects of Virtual Museums
(Summary)

Virtual museums are an increasingly prevalent tool within the digital humanities. They represent cultural spaces that are interactive, multimodal, and nonlinear in their structure, thus opening up new possibilities for research, interpretation, or production of humanistic knowledge. The project “Virtual Museum Koneski” has a multifaceted goal that is mainly educational and cultural. Its main task is the digital preservation, presentation and promotion of the life and work of Blaže Koneski (1921-1993) through modern virtual tools, accessible to the wider public. More specifically, the project strives to preserve cultural heritage, through the digitization and systematization of archival materials (manuscripts, photographs, documents, works) from the legacy of Blaže Koneski. It has educational value, by creating a resource that can be used in teaching, research and self-education.

Key words: museum, virtual, digital, digitization, digital humanities

CONTRIBUTORS / ЗАСТАПЕНИ АВТОРИ

д-р Сашо Димоски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за драмски уметности, Скопје (Македонија) / **Sašo Dimoski (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Dramatic Arts, Skopje (Macedonia)

Natali Rajchinovska-Pavleska (PhD), Singidinum University, Faculty of Media and Communications, Belgrade (Serbia) / **д-р Натали Рајчиновска-Павлеска**, Факултетот за медиуми и комуникација, Универзитет „Сингидинум“, Белград (Србија)

д-р Лорета Георгиевска-Јаковлева, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонска литература, Скопје (Македонија) / **Loreta Georgievska-Jakovleva (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

Senka Anastasova (PhD), Institute of Social Sciences and Humanities – Skopje, Skopje (Macedonia) / **д-р Сенка Атанасова**, Институт за општествени и хуманистички науки - Скопје, Скопје (Македонија)

д-р Владимир Мартиновски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје (Македонија) / **Vladimir Martinovski (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Philology “Blaze Koneski”, Skopje (Macedonia)

д-р Ема Лакинска, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонска литература, Скопје (Македонија) / **Ema Lakinska (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

д-р Гоце Смилевски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонска литература, Скопје (Македонија) / **Goce Smilevski (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

Елена Карпузовска, постдипломка на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Elena Karpuzovska**, Master's degree candidate at the Faculty of Philology “Blaze Koneski”, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)

м-р Владимир Ѓорѓиески, докторанд на Културолошки студии при Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Vladimir Gjorgjeski (PhD candidate)** Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

д-р Маријана Клеменчиќ, Меѓународен балкански универзитет, Скопје (Македонија) / **Marijana Klemenchikj (PhD)**, International Balkan University, Skopje (Macedonia)

м-р Срѓан Миќиќ, докторанд на Културолошки студии при Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Srgjan Mikjickj (PhD candidate)** Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

м-р Владимир Јовановски, докторанд на Културолошки студии при Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Vladimir Jovanovski (PhD candidate)** Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

Publisher	Издавач
Institute of Macedonian Literature at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje	Институт за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

For the Publisher	За издавачот
Nataša Avramovska, PhD	д-р Наташа Аврамовска

Macedonian Language Proofreading	Лектура (македонски јазик)
Deniz Testorides	Дениз Тесторидес

Printed by	Печати
MAR-SAZ, Skopje	МАР-САЖ, Скопје

Number of copies	Тираж
150 copies	150 примероци

Списанието е застапено на

